

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.32>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ

Гольдберг Н.О.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Національного авіаційного університету
ORCID: 0000-0003-1624-1944*

Гольдберг Н.О. Міжнародний досвід криміналізації втручання в діяльність судових органів.

Вивчення міжнародного досвіду допомагає уніфікувати підходи до криміналізації втручання в судову діяльність, що сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами. Більш того, такий аналіз передового досвіду різних країн дозволяє визначити ефективні практики захисту судів від зовнішнього тиску та втручання, що є ключовим для забезпечення справедливого правосуддя. Вивчення законодавчих ініціатив та їх наслідків у різних юрисдикціях допомагає ідентифікувати недоліки та переваги існуючих правових норм, що сприяє вдосконаленню національних законів.

Стаття присвячена аналізу міжнародного досвіду криміналізації втручання в діяльність судових органів. Дослідження охоплює правові механізми та законодавчі ініціативи, спрямовані на захист незалежності судової системи в різних країнах світу, а саме таких, як: Сполучені Штати Америки, Словаччина, Киргизстан, Литва, Латвія, Естонія, Польща. Встановлено, що відповідальність за перешкоджання здійсненню правосуддя та здійсненню досудового розслідування криміналізовано в таких країнах як: Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан. Розглядаються різні підходи до визначення кримінальної відповідальності за такі дії, порівнюється ефективність застосовуваних заходів. Стаття акцентує на необхідності адаптації національного законодавства до міжнародних норм з метою забезпечення ефективного функціонування судової системи та захисту її від зовнішнього втручання.

Зроблено висновок про те, що національне законодавство, щодо захисту судових органів від втручання, відповідає основним тенденціям кримінального законодавства європейських країн. Проте, дослідивши міжнародну практику криміналізації втручання у діяльність судових органів, можна зробити висновок, що досвід Сполучених Штатів Америки може бути корисним прикладом для національного законодавства, оскільки прозорість та деталізація, з якими підійшов американський законодавець до регулювання такої делікатної справи, як втручання у діяльність судових органів, потребують уваги та гідні запозичення.

Ключові слова: правосуддя, незалежність, суддя, втручання в діяльність, судовий орган, міжнародний досвід.

Holdberh N.O. International experience in criminalizing interference with the judiciary.

The study of international experience helps to unify approaches to criminalizing interference in judicial activities, which contributes to the harmonization of national legislation with international norms. Moreover, such an analysis of best practices from different countries allows us to identify effective practices for protecting courts from external pressure and interference, which is key to ensuring fair justice. The study of legislative initiatives and their consequences in different jurisdictions helps to identify the shortcomings and advantages of existing legal norms, which contributes to the improvement of national laws.

The article analyzes the international experience of criminalizing interference with the judiciary. The study covers legal mechanisms and legislative initiatives aimed at protecting the independence of the judiciary in different countries of the world, namely: The United States of America, Slovakia,

Lithuania, Latvia, Estonia, and Poland. It is established that liability for obstruction of justice and pre-trial investigation is criminalized in the following countries: Armenia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, Moldova, Tajikistan, Turkmenistan. The author examines different approaches to determining criminal liability for such actions and compares the effectiveness of the measures applied. The article emphasizes the need to adapt national legislation to international norms in order to ensure the effective functioning of the judicial system and protect it from external interference.

It is concluded that national legislation on protection of the judiciary from interference is in line with the main trends in criminal legislation of European countries. However, having studied the international practice of criminalizing interference with the judiciary, it can be concluded that the US experience can be a useful example for national legislation, since the transparency and detail with which the US legislator approached the regulation of such a sensitive matter as interference with the judiciary require attention and are worthy of borrowing.

Key words: justice, independence, judge, interference with activities, judicial body, international experience.

Постановка проблеми. Удосконалення системи правосуддя є одним з актуальних і важливих питань у сутності проблеми здійснення правосуддя та забезпечення ефективності подолання протидії йому. Однією з проблем, яка сьогодні хвилює наукову та практичну спільноту, є здійснення законної діяльності суддів і забезпечення їх незалежності. Ефективність правосуддя чималою мірою залежить і від того, наскільки суспільні відносини, що виникають під час його здійснення, забезпечуються засобами кримінальної-правової охорони. Ця проблема не тільки порушує принципи законності, але й може викликати недовіру до судової системи та підірвати довіру громадян до влади. Однак ні Кримінальний кодекс України, ні Кримінальний процесуальний кодекс України не можуть регламентувати весь комплекс способів і дій, особливо тих, які проводяться в конфліктних умовах, протидії впливу на здійснення правосуддя. Тому, на тлі зростаючого числа випадків політичного тиску на судову систему та спроб маніпуляції судовим процесом, необхідно аналізувати різноманітні підходи та практики інших країн щодо кримінальної відповідальності за злочини пов'язані з втручанням в діяльність судових органів. Міжнародний досвід дозволить дослідити різноманітні способи втручання у правосуддя та різні підходи до їх кваліфікації у різних юрисдикціях, сприятиме уточненню власного законодавства та впровадженню конкретних норм, які краще відповідають потребам кожної конкретної країни.

Стан опрацювання. Проблемні аспекти з питань незалежності і недоторканності суддів, дослідженні способів і дій, що протидіють законній діяльності суддів були досліджені у наукових працях таких учених, як: О.В. Батанова, В.М. Висоцького, О.В. Гончаренка, В.В. Городовенка, В.В. Долежана, В.О. Євдокимова, Р.В. Ігоніна, В.М. Колесниченка, Ю.О. Косткіної, В.М. Кравчука, І.В. Назарова, В.Т. Нора, С.В. Прилуцького, О.Ф. Скакун, В.В. Сліпенюка, В.І. Татькова, Ю.М. Тодики, В.І. Шишкіна, І.Б. Факас, В.Л. Федоренка, М.І. Хавронюка та ін. Проте питання міжнародного досвіду криміналізації правопорушень пов'язаних з втручанням у здійснення правосуддя залишаються поза увагою наукової спільноти і потребує дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду законодавчого закріплення відповідальності за кримінальні правопорушення пов'язані з втручанням у діяльність судових органів.

Виклад основного матеріалу. Принцип незалежності та недоторканності суддів є ключовим конституційним принципом, саме для захисту цього принципу насамперед і запроваджено кримінальну відповідальність за дії, що пов'язані з втручанням у діяльність судових органів, передбачені у ст. 376 КК України. Закон України «Про судоустрій і статус судів» зазначає, що судді є незалежними від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання [1]. Зазначений принцип забезпечується цілою системою законодавчо визначених гарантій, серед яких головне, хоча й не вирішальне місце відводиться кримінально-правовим засобам. Суспільна небезпека протиправних впливів, спрямованих на втручання в законну діяльність суддів, полягає в тому, що вони посягають на суспільні відносини щодо здійснення специфічного виду державної влади, а саме діяльності суду, щодо реалізації цілей і завдань правосуддя. Передбачена законодавцем підвищена відповідальність за протидію законній діяльності суддів пояснюється і тим фактором, що особи, які здійснюють правосуддя, перебувають з огляду на їхній статус, під особливим захистом держави.

Під втручанням розуміється вплив у будь-якій формі на суддю з метою перешкодити виконанню ним своїх службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення. До

конкретних форм впливу відносять: прохання, вказівку, погрозу, підкуп, критику судді в засобах масової інформації до вирішення конкретної справи у зв'язку з її розглядом, проведення пікетів, мітингів тощо [2].

Розпочавши дослідження кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки (далі – США), варто звернути увагу на те, що втручання в діяльність судових органів відноситься до правопорушень пов'язаних з перешкоджанням здійсненню правосуддя (*obstruction of justice*). Це визначення досить широке і може включати неправдиві свідчення посадовим особам, вплив на свідків і членів журі, знищення доказів і деякі інші дії [3; 4, с. 1437]. Американський законодавець до перешкоджання відносить примус урядових посадових осіб до вчинення будь-яких дій або утримання від них за допомогою погроз або заподіяння шкоди.

У Юридичному словнику Блека перешкоджання правосуддю визначається «як будь-яке втручання в упорядковане відправлення закону і правосуддя» [5]. Перешкоди можуть бути класифіковані різними джерелами права як злочини проти судочинства, проти громадського порядку або білокомірцева злочинність (*white-collar crime*) [6, с. 62]. Зазначені протиправні дії включають також кримінальні правопорушення, вчинені суддями, прокурорами та іншими посадовими особами.

Враховуючи мету дослідження зупинимося на з'ясуванні особливостей впливу на журі. Вплив на журі (*jury tampering*) - це злочин, пов'язаний зі спробами неправомірно вплинути на склад і/або рішення присяжних під час судового розгляду [7]. Засоби, за допомогою яких може бути скоєно це кримінальне правопорушення, включає спроби дискредитувати потенційних присяжних засідателів. Після обрання для здійснення правосуддя, присяжні можуть бути підкуплені або залякані, щоб діяти певним чином під час виконання службових обов'язків.

Враховуючи правову практику США до складу, в тому числі великого журі, входить будь-яка особа, призначена судом або будь-яким державним службовцем, уповноваженим за законом призначати членів журі. Термін «член журі» включає будь-яку особу, яку було викликано або чие ім'я було залучено для участі в якості майбутнього присяжного.

У федеральному праві злочини, що перешкоджають відправленню правосуддя, визначаються головним чином у главі 18 Зводу законів США (далі – 33) [8]. В Зводі законів США, а саме у § 1503 зазначається, що злочином є вчинення впливу на посадову особу або члена складу присяжних чи заподіяння їм шкоди. Так, у п. «а» цього параграфу «будь-хто, хто протиправно або шляхом застосування погроз чи сили або направлення повідомлення загрозливого змісту прагне вплинути, залякати або перешкодити здійсненню функцій будь-якого члена великого чи малого журі або посадової особи будь-якого суду Сполучених Штатів або посадової особи, яка може брати участь у попередньому розслідуванні чи великого чи малого журі або посадової особи будь-якого суду Сполучених Штатів чи посадової особи, яка може брати участь у попередньому розслідуванні або іншому розгляді, що проводиться будь-яким суддею в США або іншим суддею, який розглядає відповідну справу, під час виконання ними своїх функцій, або заподіює шкоду будь-якому члену такого великого або малого бюро особисто або його майну у зв'язку з будь-яким ухваленим ним вироком або обвинувальним актом або у зв'язку з тим, що він є або був членом складу таких бюро, або шкода будь-якому такому посадовій особі, судді або іншому магістрату, який розглядає дану справу, особисто або його майну у зв'язку з виконанням ним своїх офіційних функцій, або неправомірно чи шляхом застосування погроз або сили або направлення листа чи повідомлення загрозливого змісту, яке чинить вплив, перешкоджає чи заважає або прагне чинити вплив, перешкодити або завадити належному здійсненню правосуддя підлягає покаранню згідно з підпунктом (b)».

У пункті «b» § 1503 33 США передбачена міра покарання, за вчинення злочину в межах цього параграфу, а саме: у разі замаху на вбивство або у разі вчинення злочину щодо члена малого журі та залежно від того, чи належить фелонія до класу А або В, строк тюремного ув'язнення не перевищує 20 років або стягується на цій підставі штраф, або застосовуються обидві ці міри покарання; та у будь-якому іншому випадку строк ув'язнення не перевищує 10 років, стягується передбачений у цьому випадку штраф або застосовуються обидві ці міри покарання.

Чинний Кримінальний кодекс Словаччини був ухвалений 20 травня 2005 р. законом № 300/2005 I і набув чинності з 1 січня 2006 р. Словацький Кримінальний кодекс складається з трьох частин: Загальної (ст. 1-143), Особливої (ст. 144–435) і третьої частини (ст. 436–440), у якій закріплено загальні, перехідні та прикінцеві положення. Злочинні діяння, які посягають на інтереси право-

суддя, зазначені в розділі 5 «Інші форми порушення діяльності органів публічної влади», гл. VIII «Злочини проти порядку в публічних справах». Цей розділ містить такі статті, в яких закріплено склади злочинів: ст. 342 – Втручання в незалежність суду; ст. 343 – Зневажливе ставлення до суду (неповага до суду); ст. 344 – Перешкоджання правосуддю; ст. 345 – Помилкове обвинувачення; ст. 344 – Неправдиве обвинувачення; ст. 346 – Неправдиві показання (лжесвідчення) і порушення присяги; ст. 347 – Неправдивий експертний висновок і переклад.

Відкриває розділ норма про кримінальну відповідальність за втручання в незалежність суду (ст. 342). Відповідно до ч. 1 ст. 342 КК Словаччини той, хто чинить вплив на суддю, щоб він не виконував свої обов'язки в судовому процесі, або хто діє з умислом порушити права учасників судового процесу або звинуватити суддю, карається позбавленням волі на строк від одного року до шести років. У ч. 2 ст. 342 КК Словаччини міститься кваліфікований склад зазначеного діяння. Так, позбавленням волі на строк від двох до восьми років карається особа, яка вчинила діяння, зазначене в ч. 1 ст. 342: а) з особливих спонукань; б) для того, щоб перешкодити або утруднити іншій особі забезпечення основоположних прав і свобод; с) якщо такий вплив чинить публічна посадова особа або інша особа у зв'язку з виконанням своєї служби, професії, посади або посту; d) якщо такий вплив чинить особа, яка виконує повноваження органу керівництва та адміністрації судів. Відповідно до чинного словацького кримінального законодавства суб'єктом злочину є осудна фізична особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку (ст. 22-23).

Повноваження, права та обов'язки судді під час здійснення судочинства закріплені в Конституції Словаччини, а саму у гл. 7, ст. 124–148, Законі «Про суди і суддів», кримінально-процесуальному кодексі та інших законах і правових актах.

Киргизький законодавець розділив перешкоджання здійсненню правосуддя і провадженню досудового розслідування на дві статті, передбачивши відповідно у ст. 317 КК Киргизстану – перешкоджання здійсненню правосуддя та ст. 318 КК Киргизстану – перешкоджання провадженню досудового розслідування. Суб'єктом основних складів злочинів може бути будь-яка особа, яка безпідставно втручається в діяльність посадових осіб, що здійснюють правосуддя і проводять досудове розслідування. Кваліфікуючий склад у злочинах проти правосуддя передбачає вчинення злочину особою з використанням службового становища – або посадовою особою.

У кримінальних законодавствах Литви [9] і Латвії [10] є лише одна стаття, пов'язана з порушенням порядку відправлення правосуддя шляхом здійснення впливу на осіб, які його здійснюють, втручання в розгляд справ у суді, під яким розуміється будь-який вплив на суддю або судового засідателя з метою перешкодити всебічному, повному та об'єктивному розгляду справи або домогтися ухвалення та оголошення незаконного вироку або рішення (ст. 295 Кримінального закону Латвії та ст. 231 Кримінального закону Литви), що передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності судді, прокурора, посадової особи досудового розслідування, адвоката або судового виконавця. Кваліфікуючою ознакою цього складу є застосування насилля або іншого примусу.

У Кримінальному кодексі Естонії [11] передбачено два склади щодо втручання у діяльність судді. Це ст. 303 КК Естонії передбачає відповідальність за насильство щодо судді, народного судді, слідчого, прокурора, захисника, представника потерпілого та їхніх близьких. При цьому об'єктивна сторона виражається конкретно в насильницькому примусі цих осіб діяти у спосіб, що не відповідає інтересам правосуддя, або ж насильство здійснюється як помста за виконання ними своїх обов'язків, а також ст. 304 КК Естонії передбачає відповідальність за пошкодження або знищення майна судді, народного судді, слідчого, прокурора, захисника, представника потерпілого, а так само їхніх близьких. Аналогічно до ст. 303 КК Естонії, у цьому випадку об'єктивна сторона виражається у знищенні або пошкодженні майна з метою примусу цих осіб діяти у спосіб, що не відповідає інтересам правосуддя або ж майно знищується як помста за виконання ними своїх обов'язків. Таким чином, окремо виділено посягання на майно зазначених осіб, але лише з певною метою. Так, знищення в однієї з вищевказаних осіб, навіть у випадку, якщо особа знала, чиє саме майно вона знищує не може кваліфікуватися за цією статтею.

Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя передбачена у КК Республіки Польща. Цей законодавчий акт містить перелік злочинів, які спрямовані проти правильного функціонування інститутів, пов'язаних зі здійсненням правосуддя, а також реалізації судових рішень у широкому значенні цього слова. Як зазначає Б. Куніцка-Міхальська, систематизація в одному розділі статей КК Республіки Польща, які передбачали б відповідальність за злочини проти пра-

восуддя й раніше розміщувалися в різних розділах, є, без сумніву, досягненням сучасної кодифікації кримінального права [12].

Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів передбачена ст. 232 КК Республіки Польща. Ця стаття сформульована так: «Хто за допомогою насильства чи неправомірної погрози вчиняє вплив на діяльність суду, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 5 років» [13, с. 97].

Перешкоджання здійсненню правосуддя та провадженню досудового розслідування як мету вчинення злочину криміналізовано у ст. 286 КК Республіки Азербайджан, ст. 332 КК Республіки Вірменія, ст. 364 КК Грузії, ст. 339 КК Республіки Казахстан, ст. 303 КК Республіки Молдова, ст. 345 КК Республіки Таджикистан, ст. 189 КК Республіки Туркменістан, хоча способи перешкоджання законодавці не називають, кажучи лише в абстрактному вигляді, про втручання в будь-якій формі в діяльність зазначених органів.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що національне законодавство, щодо захисту судових органів від втручання відповідає основним тенденціям кримінального законодавства європейських країн. Проте, дослідивши міжнародну практику криміналізації втручання у діяльність судових органів, можна зробити висновок, що досвід США може бути корисним прикладом для національного законодавства, оскільки прозорість та деталізація, з якими підійшов американський законодавець до регулювання такої делікатної справи, як втручання у діяльність судових органів, потребують уваги та гідні запозичення.

Звичайно ж, не варто сліпо копіювати законодавство зарубіжних країн, які б хороші норми в ньому не містилися, але й принципово нехтувати досвідом інших країн при формуванні кримінально-правових норм також не варто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06.16 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Коментар до статті 376 КК України. URL: <http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/-kodeks/024/373.php>. (дата звернення: 12.03.2024).
3. Doyle Ch. Obstruction of Justice: An Overview of Some of the Federal Statutes That Prohibit Interference with Judicial, Executive, or Legislative Activities. April 17, 2014. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL34303> (дата звернення: 12.03.2024).
4. Murphy Erin. The Crime Factory: Process, Pretext, and Criminal Justice. Georgetown Law Journal. 2009. № 97. P. 1437.
5. Black's Law Dictionary 11th ed. Bryan A. Garner. West Group, 2019.
6. Burfeind James, Bartusch Dawn Jeglum. Juvenile Delinquency: An Integrated Approach. Jones & Bartlett. 2011. P. 62.
7. Jury finds man guilty of jury tampering after passing out juror rights pamphlets. URL: <https://fox17online.com/2017/06/01/jury-finds-man-guilty-of-jury-tampering-by-passing-out-juror-rights-pamphlets> (дата звернення: 12.03.2024).
8. 18 U.S.C § 1501–1518. URL: <http://uscode.house.gov/download.htm> (дата звернення: 12.03.2024).
9. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas. Website of Lietuvos Respublikos Seimas. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280488 (дата звернення: 12.03.2024).
10. Kriminālikums Website of Latvijas Republikas tiesību akti. URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> (дата звернення: 12.03.2024).
11. Karistusseadustik (lühend – KarS) Website of Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> (дата звернення: 12.03.2024).
12. System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności / [I. Andrejewa, L. Kubickiego, J. Waszczyńskiego]. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: Polskiej Akademii Nauk, 1989. T. 4 (II). 655 s.
13. Кархут Р.В. Особливості об'єкта злочину за втручання в діяльність органів судової влади республіки Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Том 2. Випуск 5. С. 97–100.